

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΜΠΕΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

Του Ευάγγελου Γριβάκου

**Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης
(1765-1848)**

Ο Πέτρος (Πετρόμπεης) Μαυρομιχάλης, γεννήθηκε στις 6 Αυγ. 1765 στην Τσίμοβα (νυν Αρεόπολη), της Λακωνίας. Υπήρξε σπουδαιότατος πολέμαρχος και πολιτικός ηγέτης της Επανάστασης του 1821. Το 1815 διορίστηκε από την Υψηλή Πύλη ως Μπέης (ηγεμών) της Μάνης, εξού και η ονομασία «Πετρόμπεης». Το 1818 μυήθηκε στην Φιλική Εταιρεία και έκτοτε προσέφερε πολλά χρήματα για τον Αγώνα. Στις 17 Μαρτ. 1821 υψώνει το Λάβαρο της Επανάστασης στην Τσίμοβα και στις 23 Μαρτίου, μαζί και με άλλους οπλαρχηγούς Μανιάτες και Μεσσηνίους, απελευθερώνει την Καλαμάτα και συγκροτεί τη «Μεσσηνιακή Γερουσία», με την πρώτη διακήρυξη ανεξαρτησίας προς τις ευρωπαϊκές αυλές. Στην Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821-22) εκλέγεται αντιπρόεδρος του Βουλευτικού και πρόεδρος κατά την Β' Εθνοσυνέλευση (1823).

Έλαβε μέρος στην άλωση της Τριπολιτσάς και του Άργους, στην άμυνα του Μεσολογγίου και στην απόκρουση Τουρκοαιγυπτίων του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο (1826). Στην Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας, 19 Μαρτ. -5 Μαΐου 1827, συνέβαλε στη σύνταξη και επικύρωση του πρώτου καταστατικού χάρτη της Ελλάδος «Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος» και αποδέχθηκε την εκλογή του Καποδίστρια ως κυβερνήτη της Ελλάδος. Όμως η συμμαχία των δυο ανδρών δεν κράτησε πολύ. Ο Καποδίστριας, υπέρμαχος της θεωρίας της πεφωτισμένης δεσποτείας, άσκησε καταπιεστική συγκεντρωτική κρατική εξουσία που δυσaráεστησε τους Υδραίους καπεταναίους και τους Μανιάτες κοτζαμπάσηδες, οι οποίοι εξεγέρθηκαν. Ο 66χρονος (τότε) Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης θεωρήθηκε υποκινητής των εξεγέρσεων και κατόπιν εντολής του Καποδίστρια συλλαμβάνεται και φυλακίζεται στην Ακροναυπλία (Ιτς Καλέ). Ένα χρόνο μετά τον θάνατο του Καποδίστρια, αποφυλακίζεται με απόφαση της Αντιβασιλείας, διορίζεται αντιπρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας και τιμάται με τον βαθμό του Αντιστρατήγου. Μετά την αποκατάστασή του, ο ψυχολογικός επηρεασμός του από τη δολοφονία Καποδίστρια και τον «χαμό» του γιου και αδελφού του, είχαν αποφασιστική επίδραση στις τις ιδέες και την συμπεριφορά του. Στο εξής κινούνταν με μετριοπάθεια παρέχοντας συμβουλές και παραινέσεις κατευνασμού των οξυμμένων πνευμάτων και άμβλυνσης των εμφυλίων παθών.

Τον Δεκέμβριο του 1842 και ενώ ήταν βαριά ασθενής, υποθέτοντας ότι έφθανε το τέλος της ζωής του, υπαγόρευσε στον Γραμματικό του την πολιτική του διαθήκη δια της οποίας απευθύνονταν κυρίως προς την Πατρίδα - Ελλάδα. Κείμενο της διαθήκης παρατίθεται κατωτέρω, με παράλειψη – λόγω ελλείψεως

χώρου – των κομματιών αυτής που αναφέρονται στον βασιλέα της Ελλάδος, Όθωνα :

«Φιλτάτη μου Πατρίς. Ο τάφος μου είναι ήδη ανοικτός, εγώ δε ίσταμαι επί των χειλέων αυτού, έτοιμος να πέσω εις την πνοήν της λεπτοτάτης αύρας[....]. Όθεν με αναπαυμένη και ελευθέραν ανοίγω την καρδιά μου προς σε[....]. Οι αναμνήσεις του Μαρομιχαλείκου Οίκου δίνουν εισέτι πνοή εις εμένα όστις, μετά την απελευθέρωση μικρού (μόνο) μέρους της Πατρίδος μου, δεν εόρτασα νίκην εθνική χωρίς να κλαύσω τον θάνατον των υιών μου, των αδελφών μου, των οικείων μου και χωρίς να έχω άλλην παρηγορίαν, παρά την ενθύμηση ότι εξεπλήρωσα πιστώως τα χρέη μου προς την Πατρίδα και τον Οίκον μου, τον οποίον ύψωσα έτι περισσότερο δια να τον θυσιάσω αφειδώς δια την λαμπράν σου δόξα, Πατρίς[....]. Εις τας εσχάτας ημέρας της ζωής μου, παράφορος υπήρξε η οργή τινών (ατόμων) εξαπατηθέντων, οι οποίοι, παρεξηγήσαντες τόσον εμπραθώς την διαγωγήν και τους αγώνας μας, εξήτησαν να αλλοιώσουν και να μεταμορφώσουν παν αίσθημα και φρόνημα του πατριωτισμού και της φιλογενίας μας, εις εγκλήματα [....]. Εμείς, μόνην συναίσθησιν είχομεν των χρεών ημών προς την Πατρίδα, ζητούντες ως αμοιβή την αγάπη της Ελλάδος όλης, νομίζοντες (ότι) ουδέν άλλο προσφιλές έργο (υπάρχει) ει μη μόνον το καλόν της Πατρίδος [....] και δια να καταπείσωμεν τους φίλους μας ότι δικαίως μας αγαπούν και τους εχθρούς μας ότι αδίκως μας μισούν [....]. Μακράν, (λοιπόν) από σε, φιλτάτη Πατρίς, το φάσμα των φατριών. (Δυστυχώς) έχεις δείγματα αναρίθμητα εις πόσα εκινδύνευσες να υποπέσεις δεινά από τας επάρτους φατρίας. Αι ελληνικάί καρδιαί (θα πρέπει) να συγκεντρωθούν εις την λαμπρότητα της Ορθοδόξου Εκκλησίας σου, περί της οποίας ουδεμία πρόνοια υπάρχει. Αυτή εξημερώνει τα ήθη ως απαύγασμα της ουρανίας διδασκαλίας του ενανθρωπήσαντος Υιού (που) γλυκαίνει τα ήθη. Αύτη συνδέει στενά την πολιτική εξουσία με την ισότητα, την ηθική και την πολιτική ανάπτυξιν [....]. Ιδού τώρα ο λίχνος μου ψυχορραγεί και όταν η Πατρίδα μου θα ακούει τους λόγους τούτους, εγώ δεν θα υπάρχω μεταξύ των ζώντων.

[Σημείωση συντάκτη]. Από το σημείο αυτό της διαθήκης άρχεται η αναφορά στον Ι. Καποδίστρια που μεταφέρεται αυτούσια: «Επί του Ιωάννου Καποδιστρίου, άπασα η οικογένειά μου και οι περί αυτήν, εδοκίμασαν αδίκους καταδρομάς (επιθέσεις), περιφρονήσεις και κατατρεγμούς. Εις τούτο δεν θέλω και ούτε εις εμέ ανήκει να δικαιώσω εμαυτόν. Κρίνουνσι περί τούτου οι απαθείς (χωρίς φόβο και πάθος) Έλληνες και εις τους αιώνας θέλει κρίνει η αμερόληπτος Ιστορία. Τας παραλόγους περιφρονήσεις και τους αδίκους φυλακισμούς υπέφερα με στοϊκήν (στωική) απάθειαν. Ότι κατέθλιβε και καταθλίβει εισέτι την καρδίαν μου, και το οποίον δεν δύναμαι να αποσιωπήσω, είναι η απάντησις του Ιωάννου Καποδιστρίου προς εμέ συνομιλούντα μετ' αυτού περί διαφόρων πραγμάτων :

[Διευκρίνιση από τον συντάκτη] : Διαρκούσης της φυλάκισής του, ο Πετρόμπεης ζήτησε ακρόαση από τον Καποδίστρια με προφανή σκοπό, μεταξύ άλλων, και την αποφυλάκισή του. Ο Καποδίστριας αποδέχθηκε τη συνάντηση, όμως, κατά τον διάλογο που ακολούθησε μεταξύ τους, ο Καποδίστριας εξε-

τράπη και είπε στον Πετρόμπη, πάντοτε σύμφωνα με την διαθήκη του: «Είκοσι πέντε εσείς είσαστε οι καταστροφείς του έθνους», (εννοώντας τους Μαυρομιχαλέους που πολέμησαν κατά τον υπέρ της ελευθερίας αγώνα του 1821). Ο Μαυρομιχάλης απάντησε, «πικρώς μειδιών»: «Αλλ' αυτούς τους φθορείς, εξοχώτατε, ηκολούθησαν όλοι οι Έλληνες και καταπολέμησαν τους τυρράνους των, και απετίναξαν τον ζυγόν των». Ο Καποδίστριας απάντησε: «εφρόνουν ότι οι Έλληνες έχουν τας απαιτούμενας αρετάς, αλλά δυστυχώς δεν το βλέπω». Και η ανταπάντηση του Μαυρομιχάλη: « Ούτε τούτο δεν θεωρείτε ως αρετήν των Ελλήνων ότι (δηλαδή) εγνώρισαν εαυτούς και προσεκάλεσαν υμάς να τους διοικήσητε;» Ο Καποδίστριας προφανώς εκνευρισμένος έδωσε τέλος « πικρώς» στη συζήτηση με την φράση : « (Μαυρομιχάλη), έχεις κι' άλλα να ειπής;» και «έστρεψε τα νώτα» στον συνομιλητή του. Οι λόγοι ούτοι, γράφει ο Μαυρομιχάλης, πολύ κατεβάρυναν την ψυχήν μου, εκφράζων ήδη αυτούς, αισθάνομαι ανακούφισιν και, λησμονών αυτούς, επιθυμώ να μην τους μνημονεύσει η Ιστορία, δια να μην υπάρχει μια τοιαύτη κηλὶς εἰς την βιογραφίαν του εξόχου διπλωμάτου. Εἰς τους Έλληνας ανήκει να φέρουν κρίσιν περί του μεγάλου συμβάντος τον οποίον μετέβαλε μεν την μορφήν των ελληνικῶν πραγμάτων (σ.σ. εννοεί την δολοφονία του Κυβερνήτου), ἐγὼ δε υπέφερον νέον θερισμόν εἰς την κολωβοθείαν οικογένειάν μου. Παν ὅτι δύναμαι να βεβαιώσω και δεν θέλω εὖρω δυσκολίαν να πιστευθῶ, εἶναι ὅτι ἔμαθον τον θάνατον του Καποδιστρίου μετά τον θάνατον αυτού, ὅταν λιγότερον ἐπίστευσα (σ.σ. δηλαδή δεν πίστεψα τόσο πολύ) ὅτι τῶσον ἀπότομος καταστροφή ἔμελλε να μεταβάλλη τας υποθέσεις εἰς την φάσιν των ελληνικῶν πραγμάτων. (σ.σ. Αλήθεια), τι μέτρον ἤθελον λάβει αν ο υἱός μου και ο ἀδελφός μου ξεμυστηρεύοντο εἰς ἐμέ την συνωμοσία των; Ἦθελον (ἐγὼ) ἀκούσει την φωνήν της ἐκδικήσεως και του αὐστηροῦ πατριωτισμοῦ; Ἦ το γήρας αὐτό και η θρησκεία ἤθεο (ἤθελαν) με καταφέρει να λησμονήσω τον Ἀρχοντα δια να ἐλεήσω τον ἄνδρα; Ἰδοὺ ἐξέτασις βασανιστικὴ δι' ἐμέ και δια την οποίαν το κοινόν δεν θέλει ἔχει τῶσπην σκληράν περιέργειαν. Ἡ θέσις μου και η οικιακὴ μου κατάστασις προς τις ἐπαναστάσεις εἶναι γνωσταί εἰς τους Έλληνας και εἰς τους ξένους, Γνωσταί εἶναι και αἱ θυσίαι των τέκνων μου, των ἀδελφῶν, των συγγενῶν μου και των οικείων μου. Γνωστή εἶναι εἰς ὅλους η σημερινὴ κατάστασις και η θέσις εἰς την οποίαν ευρίσκομαι. Τούτο εἶναι μεγάλη ἀνάπαυσις της συνειδήσεως γηραίας ψυχῆς και ἀφιλοκερδούς φιλογενείας. Αὐτά διανοούμενος, αὐτά φρονῶν, αὐτά λέγων και γράφων εν συνειδήσει καθαρὰν και ἀναπαυμένην, ἔπραξα καταβαίνων εἰς τον τάφον μου. Αὐτά εἶπον εἰς την Πατρίδα μου εὐσπλαχνε Κύριέ μου και παρέδωκα το καταπονημένον σῶμα μου εἰς την μητέρα μου γην κατά την θείαν σου βούλησίν Σου, την αμαρτωλήν ψυχὴν μου εἰς την θείαν Σου εὐσπλαχνίαν.

Υπογραφή : Πέτρος Μαυρομιχάλης

Επιλεγόμενα. Λέγεται ὅτι ἀρκετὰ χρόνια μετὰ την δολοφονία του Καποδίστρια, ο ἴδιος ο Πετρόμπης, ἀκούγοντας κάποιον να κατηγορεῖ τον Καποδίστρια, φέρεται να του εἶπε «Δεν μετράς καλὰ (τα λόγια σου), φιλόσοφε. Ἀνάθεμα στους Ἀγγλους που ἦσαν η αἰτία κι ἐγὼ ἔχασα τους δικούς μου και το

Έθνος έναν άνθρωπο που δεν θα τον ματαβρεί, και το αίμα του με παιδεύει ως τώρα».

Τελικά ο Πετρόμπεης δεν πέθανε το 1842 αλλά 6 χρόνια αργότερα, στις 17 Ιαν. 1848, σε ηλικία 83 ετών. Στην κηδεία του παραβρέθηκαν όλες οι σημαίνουσες προσωπικότητες του Ελληνικού Βασιλείου. Ο Όθωνας κήρυξε πενθήμερο πένθος «δια τον Αντιστράτηγον κ. Π. Μαυρομιχάλη». Επικήδειους εκφώνησαν ο Σπυρίδων Τρικούπης και ο Παναγιώτης Σούτσος. Η οικογένειά του, σεβόμενη την επιθυμία του, απαγόρευσε τη δημοσίευση της διαθήκης του. Μετά από 55 ολόκληρα χρόνια, ο εγγονός του Πετρόμπεη, Υποστράτηγος Γεώργιος Μαυρομιχάλης, πήγε στον διευθυντή της εφημερίδας «Νέα Ημέρα Τεργέστης», Ιωάννη Χαλκοκονδύλη και του ζήτησε την δημοσίευση της διαθήκης του πολέμαρχου, όπερ και εγένετο. Η διαθήκη δημοσιεύθηκε αυτούσια στο φύλο της 15^{ης} /28^{ης} Μαρτ. 1903.

Η Πολιτική διαθήκη του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη είναι καρπός της εμπειρίας του από τις συγκρούσεις, τις αδικίες και τα πάθη των χρόνων που έζησε και έδρασε. Η αναγραφόμενη στη διαθήκη αγωνιώδης επίκλησή του προς την «φιλτάτην Πατρίδα», όπως παραμείνει μακριά από «το φάσμα των φατριών», ακουμπά και την δική μας υλιστική εποχή, η οποία απαιτεί καταπολέμηση και εξάλειψη κάθε μορφής φατριών, (κομματικών, θρησκευτικών, κοινωνικών) που κατατρύχουν και οπισθέλκουν τη «φιλτάτη Πατρίδα» μας.